

Jeanne Demessieux³¹ verbaasde Maassluise muziekminnaars

EEN WONDER voltrok zich Donderdagavond voor de ogen en oren van honderden muziekliefhebbers in de Immanuelkerk te Maassluis, toen de Parijse organiste Jeanne Demessieux daar het grote, moderne orgel bespeelde. Een wonder, want zelden of nooit zal in het verleden een organist een dergelijke volmaakte beheersing van de techniek van het orgelspel en zulk een enorm concentratievermogen bezeten hebben als zij. Dinsdag nog hadden we haar te Rotterdam gehoord en met grote bewondering geluisterd, maar hier in Maassluis scheen zij nog meer geïnspireerd en nog meer geconcentreerd.

Misschien beviel dit instrument haar nog beter, misschien had op haar het rechtstreekse contact met het publiek (de speeltafel was op het podium voor de preekstoel opgesteld) ook een weldadige invloed; in elk geval klonk alles even beheerst en volmaakt en werd de slot-improvisatie een indrukwekkend staal van

bezieling en groot kunstenaarschap. Orgelspelen uit het hoofd is ontzaglijk veel moeilijker dan pianospelen uit het hoofd: door de voortdurende zorg van het bedienen der registers en het wisselen der klavieren wordt er van een speler veel meer „intellectuele” activiteit geëist dan bij pianospel, waarbij men zich vrij subjectief kan laten gaan als de vin-

gers eenmaal getraind zijn in hun taak. Niettemin werkten hoofd, hart en ledematen bij Jeanne Demessieux weer met de onfeilbaarheid van een machine samen (wat niet zeggen wil dat er iets machinaals in haar spel zit!); om die andere „machine”, het orgel, zijn werk te laten verrichten en een serie muziekwerken tot klank te laten worden.

Ze begon met de Sinfonia tot Bachs cantate „Wir danken Dir” eigenlijk voor orgel en orkest, maar in een aannemelijke transcriptie. Het enthousiast klinkende stuk, waarvan Bach de inhoud ontleende aan een eerder gecomponeerde prelude van een sonate voor soloviool, klonk o.i. iets te zwaar geregistreerd, waardoor de korte staccatonoten der bassen als kanonschoten door de kerk dreunden! Dit was het enige bezwaar van het hele concert en het was een kleinigheid, want het effect van een bepaalde registercombinatie is niet altijd bij korte voorbereiding geheel te bepalen.

Verrukkelijk licht klonken daarentegen de Fuga in G en het naar Vivaldi bewerkte concert in A van Bach, en het koraalvoorspel „Das alte Jahr vergangen ist” kreeg een ingetogen eenvoud. Bijzonder aantrekkelijk en transparant heeft Jeanne Demessieux voorts twee Oudfranse stukken (Offertoire sur les grands jeux van Couperin, en Basse et Dessus de Trompette van Clérambault) benevens Franck's beroemde Prélude, fugue et variation gespeeld, alles met superieur gemak en uiterste benutting van de mogelijkheden van dit orgel.

Van eigen hand waren een koraal en een etude; het laatste stuk is geschreven voor het soepel reageren der voeten op het pedaalklavier, waarop snel gerepeteerde noten worden uitgevoerd. Het capricieuze, geestige stuk zal om zijn enorme moeilijkheid wel door alle Nederlandse organisten voor „onspeelbaar” worden gehouden, maar de voeten van Jeanne Demessieux glijden net zo moeiteloos over hun toetsen als haar vingers...

Improvisatie

Het zeer moeilijke en grillige „Dieu parmi nous” van Messiaen, afgezien van enkele suggestieve, extatische fragmenten meer spectaculair dan muzikaal-boeiend, kwam de spanning onder het publiek nog wat verhogen, totdat die haar toppunt bereikte tijdens de improvisatie op een thema van Koos Bons. Het werd een symphonische fantasie van grootse allure, waarin de conceptie van de vorm en de heldere profilering van het notenbeeld — met zelfstandige tegenstemmen en zeer logische modulaties — in gelijke mate tot de onvergetelijke indruk bijdroegen.

Jeanne Demessieux moest een „staande ovatie” van het publiek in ontvangst nemen en werd ten slotte nog toegesproken door een lid van het kerkbestuur, die een herinnering aan de Immanuelkerk aanbood en hoopte, dat dit niet haar laatste bezoek aan Maassluis zou zijn...

Dat zal iedere aanwezige ook wensen, want concerten als dit behoren tot de beste uitingen van de West-Europese cultuur, die men tegenwoordig kan beleven.

A. VAN AMERONGEN.

Muzikale ontdekkingen

MDAT men in de Oude Kerk wandelt over de grafzerken waarop naam en leeftijd van hen die eronder begraven liggen, deels nog niet zijn uitgesletten dacht ik meer dan gewoonlijk aan onze voorzaten, tijdens het orgelconcert dat daar op een lente-avond er vorige week gegeven werd door Jeanne Demessieux. De organiste kwam een half uur te laat, waarvan wij de minuten zo oed mogelijk besteed hebben om te overenken en te bewonderen, wat wij anders auwelijk zlen in dit heilig (welk een rachtig schip!), verwaarloosd, en rommieg monument van vroegere mensen.

Deze voorvaderen waren vast en zeker let zoals men ze zich over 't algemeen erbeelde, in het midden der vorige eeuw, en de Derde Jan van der Heydenstraat, n nog in 't begin der onze, toen de Valeusstraat gebouwd werd. Wij wisten dat onder twiifel reeds enigszins, maar het orgel der Oude Kerk versterkte een mening, die wij dikwijls niet genoeg be-

effen. Hoe zou 't immers kunnen gebeuren, dat iemand van ons dit fantastische instrument kende na het tientallen keren geoord te hebben, en zelfs niet scheen te vermoeden wat men er mee kon verrichten ls men niet totaal vergeten had hoe het ertijds gebruikt werd, en in ieder geval ebruikt kon worden volgens de bedoeling an de man die het bouwde in de aanvang er jaren 1720, terwijl Bach nog leefde, viens orgelwerken, vertolkt op dit veronderlijke speeltuig, doorgaans de indruk even ener temend saale, suffe, fletse, renzende rederijkerij van levenloze klank?

Als ook de maker van dat meesterstuk nisschen zijn tijd verheldt onder een der fgeschuurde stenen en nog aandacht leeft voor wat hij hallet, hetzij zo'n orgel, etzij de knoken waarmee hij rondliep, lan moeten zijn beenderen wel geslidderd ebben van genoege, zodra het concert egon met Purcell's Trumpet Tune. Hij vas op zijn manier en in zijn ambacht een islonnair geweest. Een ziener. Iemand die e dingen niet enkel bekijkt maar ziet

gelijk ze zijn. Evenals de componisten wist ook hij reeds intuïtief wat het geluid is, alvorens een acousticus het becijferen kon. Gelijk een klinkende kaleidoscoop rangschikte hij in de ruimte ener grote kamer het hele kleuren-palet en de mogelijkheid van alle verzinkbare kleur-mengelingen van een modern orkest. Een orkest van Ravel, van Strawinsky, van Beethoven, van Debussy, naar believen. Het orkest dat Bach zich stellig droomde, doch niet had omdat het nergens bestond, behalve in zulk een orgel, phantasmagorisch bos van timmen pijpen, waar de zang van alle vogelen des hemels, geïnterpreteerd door een mens, is samengebracht. Maar zo goed als niets daarvan was voor ons wezenlijk, ofschoon

dit oude orgel een soort van legendarische faam bezit.

Het zou interessant zijn te verriemen, hoeveel tijd ter beschikking stond van Jeanne Demessieux, om zich te vergewissen van die verborgen duizendvoudige pracht. Want om een dergelijk instrument goed te hanteren moet men het grondig kennen door een langdurige practijk, of geleid worden door een prodigieus instinct voor zijn geheimen, een direct contact met de mysteries van het bouwvel en van zijn bouwer. Beginnend te Leiden en eindigend te Haarlem gaf zij tussen 8 en 17 Mei elke dag een concert te Dordrecht, Den Haag, Gouda, Delft, Rotterdam en Alkmaar. Overal verschillende orgels. Het is uiterst onwaarschijnlijk dat zij ooit lang genoeg vertoefde te Amsterdam om volgens de globale normen van haar vak het instrument der Oude Kerk voldoende te leren manoeuvreren, en alleen reeds het feit dat zij slechts de duur van een morgen, van een middag nodig had om met dit speeltuig te doen wat niemand, tenzij de maker zelf, scheen te kunnen gissen; bewijst met welk een genie zij geboren werd voor het orgel als zodanig.

Matthijs VERMEULEN

INDERDAAD heb ik „de koning der instrumenten”, de synthese van alle verzinkbare klank, nooit horen bespelen als door dit jonge meisje, zelfs niet door haar leermeester Maroel Dupré. Het leek alsof zij de registers maar voor 't trekken had, dermate scheen iedere combinatie van tinten even onverwacht als goed, even ongelooflijk als gewoon. Wat bij alle organisten stoort (die kleine hobbelingen, stemmingen in de melodische lijn, die minste naar hinderlijke hiaten in de muzikale golfing) was bij Jeanne Demessieux tot aan het onmerkbaar toe verdwenen. De meest acrobatische toeren (waarvan men uiterlijk niets gewaarwordt omdat men de soliste niet ziet) geschieden met een lichteheid, met een mechanische betrouwbaarheid, welke de continuïteit der muziek onophoudelijk gaaf liet als vloeiend water. Haar snelheid van benen en voeten — want de hakken en de tenen zijn in dezelfde mate werkzaam op een orgel als de vingers en de armen — overtrof in het „Prélude et Fugue en Ré majeur” van J. S. Bach alles wat mij bij die onstuimige en vermetele vaart denkbaar scheen, en benaderde het beste, het hoogste, het onmogelijkste, het meest demonische, dat de componerende Bach daar gedroomd mag hebben. Het is wel jammer, dat Jeanne Demessieux totnu toe bij ons te onbekend bleef om uitgenodigd te worden bij de organisten die luister willen verlenen aan een Holland-Festival. Velen had zij kunnen leren wat een orgel is.

De Zwane Amsterdammer

Jeanne Demessieux concerteerde in Immanuelkerk te Maassluis

VELE honderden bezoekers zijn gisteravond naar de Immanuelkerk te Maassluis getrokken om te luisteren naar de orgelvoordracht, die de

Parijse organiste Jeanne Demessieux er gaf. Hoewel deze grote belangstelling wel niet alleen zal zijn voortgesproten uit de drang naar artistieke behoeftebevrediging (een zeker element van sensatie brengt het optreden van deze geniale Parisienne voor velen nu eenmaal mee), is hetgeen men zulk een avond te horen en te zien krijgt van wel zo bijzondere aard, dat het publiek, voor zover het enigszins orgel-minded is, begriepelijkerwijs acte de présence geeft.

Er was gisteravond inderdaad ook veel te zien. De verplaatsbare speeltafel van het orgel was voor dit concert op het podium vóór de kansel opgesteld. Zodoende konden alle aanwezigen de concertgeefster tijdens haar spel waarnemen. Rust, eenvoud en volkomen technische beheersing kenmerken de

voordracht van Jeanne Demessieux. De speelbewegingen zijn uiterst gracieus en doelmatig.

De speelaard is licht en bijzonder veerkrachtig. Het wisselen der manualen geschiedt met feilloze zekerheid en precisie en de voettechniek is tot op verbazingwekkende hoogte ontwikkeld. Men moet Jeanne Demessieux de repetitie-Etude van haarzelf hebben zien spelen, om te geloven, dat deze razend snelle passages inderdaad op het pedaal worden genomen. In de keuze der registraties viel een zo grote verscheidenheid te beluisteren, dat het wel leek, alsof de concertgeefster met één keer alle mogelijkheden van het grote drie-klaviersorgel had doorgrond.

HET programma voor deze avond was grotendeels gelijk aan dat van Dinsdag in de Statensingelkerk te Rotterdam. In plaats van de F-dur Toccata speelde de organiste thans een Ouverture uit de 29e Cantate van Bach, een bewerking, die zeer geslaagd mag heten en op muzikanteske wijze ten gehore werd gebracht. Het meest imponerend was deze avond wel de voortreffelijke improvisatie op een moeilijk modulerend thema, dat de

Onevenwichtig Bachconcert van Jeanne Demessieux

ROTTERDAM — Wie over de organiste Jeanne Demessieux schrijft, zal het accent moeten leggen op haar grote virtuositeit, egen andere elementen in haar spel — met name bij een Bachvertolking — kan hij bezwaren hebben. Grote tegenstellingen — snelle delen die te snel en langzame delen die te langzaam worden gespeeld — zijn bij barokmuziek in het algemeen en bij Bach in het bijzonder, verwerpelijk.

Dat Bachspel in een te hoog tempo zich wreekt, is maandagavond in de Laurenkerk gebleken, toen de organiste van de Madeleine te Parijs, Jeanne Demessieux, het Vivace van Bachs Triosonate nr. 2 in c zo snel speelde, dat onduidelijkheid ontstond, die nog in de hand werd gewerkt door een te weinig constrasterende registratie van de beide manualen. Op dit punt hebben wij meer vreemde dingen gehoord: klankkleuren die het beneden in de kerk beslist niet deden: b.v. een te sterke begeleiding tegenover de hoofdmelodie van Bachs koraalvoorspel „Wenn wir in höchsten Nothen sein”.

Wat sommige organisten aantrekt in „Erbarm dich mein, o Herre Gott” is ons een raadsel. Als dit werk van Bach is — hetgeen wij menen te moeten betwijfelen — dan is het toch een zeer zwak product van de grote Thomascantor; het voortdurend „hakken” van accoorden tegen een weinig interessante hoofdmelodie werkt al gauw vervalg, vooral als deze accoorden veel te sterk tegenover de cantus firmus worden gespeeld.

Zo langzaam als Jeanne Demessieux het L'entement (op het programma stond „Lento”) van de Fantasia in G (IV-11) weergaf, hebben wij het nooit gehoord. Door dit al te langzame tempo werd het

verband van de tweëndertigste no met het chromatisch afdalende basmol verstoord.

Een kenmerk van Jeanne Demessieux Bachspel is ook het overdreven ritme aan het eind van een compositie, en inhouden van het tempo dat meer op een aarzelg gelijk.

Doordat de organiste zelf registreerde kon een registratiefout in het Ada van Bachs Toccata, adagio et fuga (III) — een overigens fraai vertolkt werk niets snel genoeg ongedaan worden maakt.

Het glansnummer van het concert v de Sinfonia uit Bachs Cantate 29: „V danken dir, Gott”.

De improvisatie, waarmee het concert werd besloten, kon ons weinig bekoren.

De opkomst van het publiek was gter dan gewoonlijk maar niet overweldigend.

organist der kerk, Koos Bons, haar verstrekte. Deze improvisatie klonk zeer geïnspireerd en vertoonde nergens ook maar een spoor van aarzelg.

Alleen al uit technisch oogpunt was dit een uitzonderlijk knappe prestatie. Maar bovendien was de registratie en de vormgeving (het slot bracht een fugato) zodanig, dat het scheen of hier van een reeds jaren oud repertoire-stuk sprake was. Er viel over deze orgelvoordracht slechts één schaduw. Jeanne Demessieux gaf een herhaling van Messiaens „Dieu parmi nous”. Wanneer de componist boven deze „muziek” had geschreven „Le diable bat sa femme” dan was dit misschien nog meer toepasselijk geweest op deze heksenketel.

Als bijzonderheid zij nog vermeld, dat Jeanne Demessieux het gehele programma uit het hoofd speelde en zonder hulp registreerde. Deze organiste moet wel over een fantastisch geheugen beschikken.